

Motion till riksdagen 2022/23:2313

av Åsa Westlund m.fl. (S)

med anledning av skr. 2022/23:44 Riksrevisionens rapport om skolpengen – effektivitet och konsekvenser

---

Förslag till riksdagsbeslut

1. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen snarast ska lägga fram förslag för en mer likvärdig skolpeng utifrån befintliga beredningsunderlag och tillkännager detta för regeringen.
2. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen snarast ska lägga fram förslag om att Skolinspektionen ska beakta elevers rätt till en likvärdig utbildning vid prövning av ansökan om att få starta en fristående skola, utifrån befintliga beredningsunderlag, och tillkännager detta för regeringen.
3. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om behovet av reformer av skolpengen och om att möjligheten att stärka kommuners roll i samband med friskoleetableringar ses över.
4. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen ska ge Skolverket i uppdrag att arbeta fram en nationell mall för hur redovisningen av kommunernas bidragsbeslut till enskilda huvudmän ska se ut, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.

Motivering

Riksrevisionens granskning ”Skolpengen – effektivitet och konsekvenser” pekar på en rad problem med nuvarande skolpengssystem. I många fall handlar det om brister i skolpengssystemet och marknadsskolans funktionssätt som utredningar, lärare och organisationer på skolans område länge pekat på och krävt förändring av. På en rad punkter lade den förra socialdemokratiska regeringen också fram förslag för att ta itu med dessa problem, men tyvärr röstades dessa ned av Moderaterna, Sverigedemokraterna, Liberalerna och Kristdemokraterna – de partier som nu tillsammans utgör regering och regeringsunderlag. Det är välkommet att regeringen i skrivelsen nu erkänner en

rad problem som man tidigare förnekat. Samtidigt fordras nu att regeringen vidtar åtgärder snabbt för att skolpengen ska kunna bidra till ökad kunskap och likvärdighet i stället för ökade klyftor och vinstjakt.

Riksrevisionens granskning bekräftar kritiken mot marknadsskolan

Riksrevisionens sammanfattande bedömning är nedslående: regelverket för skolpeng till fristående skolor motverkar en likvärdig skola. Detta är ett faktum som även tidigare utredningar visat och det har länge varit en av grundstenarna i den kritik mot marknadsskolan som vi socialdemokrater lyft fram tillsammans med lärare, skolledare och elevorganisationer.

Sedan 1990-talet har samhället steg för steg förlorat kontrollen över skolan till marknaden med ökande vinstjakt, segregation och ökande ojämlikhet som följd. Den marknadsskola som vuxit fram kännetecknas av svag offentlig insyn och kontroll, en världsunik möjlighet att plocka ut vinst ur offentligt finansierad verksamhet, ett orättvist kösystem och inte minst ett system för skolpeng som spär på vinstjakten i stället för att öka likvärdigheten. Riksrevisionens granskning bekräftar nu stora delar av den kritik som framförts mot marknadsskolan och i synnerhet skolpengen:

- Riksrevisionen konstaterar att dagens skolpengssystem varken är kostnadseffektivt eller bra för likvärdigheten i svensk skola.
- Regelverket om att enskilda huvudmän ska ersättas enligt ”lika villkor”, trots att de har mindre ansvar än kommunala skolor, identifieras som ett huvudproblem. Ersättningen till friskolor höjs t.ex. om kostnaden för de kommunala verksamheterna ökar, även om friskolorna inte fått höjda kostnader.
- Skolpengssystemet i kombination med skolbyten och friskoleetableringar leder ofta till svåra konsekvenser för de kommunala skolornas ekonomi. När genomsnittskostnaden per elev ökar i kommunala skolor, t.ex. på grund av att en friskola nyetableras, ökar också nivån på skolpengen som friskolorna har rätt till.
- Skolpengsmodellen beaktar inte att skolverksamhetens fasta kostnader är höga. Vid skolbyten förlorar huvudmannen hela skolpengen, men står kvar med höga fasta kostnader för framför allt lärare och lokaler.
- Kommuner ansvarar för att alla elever ska få den skolgång de har rätt till, vilket skapar merkostnader samtidigt som friskolor kan fylla klassrummen och säga nej till ytterligare elever. Detta leder till en suboptimering av samhällets resurser.
- Regelverket för skolpengen medför svårigheter att planera skolverksamheten samtidigt som det motverkar en effektiv resursfördelning.
- Fristående huvudmän kan föra över skolpengen till andra skolor i andra kommuner eller ta ut delar av skolpengen som vinst.
- Skolpengsmodellen möjliggör fristående skolor med många elever i varje klass, där skolpengen kan generera vinst till skolans ägare.

Förslag finns utredda för hur skolpengen kan bli mer likvärdig

Att nuvarande skolpengssystem överkompenserar friskolor för ansvar som bara kommuner har missgynnar elever i kommunala skolor. Detta är ett faktum som sedan

tidigare är väl utrett. SOU 2020:28 En mer likvärdig skola – minskad skolsegregation och förbättrad resurstilldelning utredde frågan och föreslog att en förändring ska genomföras av hur skolpengen beräknas så att kommuner ska kunna göra avdrag för de merkostnader som uppstår på grund av att olika huvudmän har olika ansvar.

I linje med detta lade den socialdemokratiska regeringen förra året fram proposition 2021/22:161 Ökad likvärdighet för skolhuvudmän. Där fanns förslag om en mer likvärdig skolpeng som inte överkompenserar friskolor för kostnader som bara kommuner har. På så sätt skulle ersättningen bättre överensstämja med det ansvar varje skola har. Förslaget röstades dock ned av en riksdagsmajoritet med Moderaterna, Sverigedemokraterna, Kristdemokraterna och Liberalerna i spetsen – de partier som nu utgör regering och regeringsunderlag.

Nu säger sig regeringspartierna i regeringens skrivelse dela Riksrevisionens bedömning ”att det finns brister i det nuvarande regelverket om ersättning till fristående skolor och att det finns ett behov av att se över det”. Vidare skriver regeringen: ”När det gäller skillnaden i ersättning mellan kommunala och enskilda huvudmän anser regeringen att ett förslag om ändrade nivåer bör bygga på en analys av faktiska kommunala kostnader, t.ex. när det gäller kostnaden för ansvaret att tillhandahålla skola för alla elever, och konsekvenser för alla typer av fristående aktörer.”

Regeringen säger vidare i skrivelsen att den instämmer i ”Riksrevisionens uppfattning att även det nuvarande regelverket om bedömningen av påtagliga negativa följder på lång sikt vid etablering av fristående skolor bör ses över”. Även detta är välkommet. Många friskoleetableringar de senaste åren har fått stora negativa konsekvenser för de kommunala skolorna och inte minst för eleverna i de kommunala skolorna. Detta var också ett av de förslag som regeringspartierna och Sverigedemokraterna röstade ned i juni 2022 i proposition 2021/22:158 Ett mer likvärdigt skolval. De förslagen handlade just om att öka kontrollen över etableringar av friskolor genom att Skolinspektionen vid tillståndsgivning skulle beakta den samlade elevpopulationens rätt till en likvärdig utbildning.

Att regeringspartierna nu erkänner de problem som finns är välkommet. Samtidigt är det beklagligt för alla de elever som drabbas att dessa insikter dröjt. Resursineffektiviteten och snedfördelningen av skolans resurser fortsätter så länge inget görs. Därför är det viktigt att regeringen inte spiller mer tid.

När regeringen i sin skrivelse till följd av Riksrevisionens iakttagelser nu aviserar mer utredningar inställer sig också frågan varför regeringen inte i stället agerar och lägger förslag utifrån de utredningar som redan gjorts. Varför vill man dröja ytterligare med att vidta åtgärder om man instämmer i kritiken?

Stoppa vinstjakten och inför en skolpeng som främjar ökad kunskap och likvärdighet

Grunden till marknadsskolans problem är att vinstintresset har blivit drivande i svensk skola. Därför vill vi socialdemokrater återta den demokratiska kontrollen av svensk skola och stoppa vinstjakten.

Vi socialdemokrater har länge pekat på en rad systemfel i nuvarande utformning av skolpengen och delar uppfattningen att skolpengen behöver göras om. Friskolor ska inte överkompenseras genom att få ersättning för ansvar som enbart kommunala skolor har. Om regeringen delar den uppfattningen borde de snabbt lägga fram ett sådant förslag.

Det är oförsvarbart att fortsätta överkompensera friskolorna i flera år medan denna fråga utreds ännu en gång.

Vi socialdemokrater instämmer också i Riksrevisionens bedömning att skolpengen behöver ta större hänsyn till skolornas trögrörliga kostnader.

Riksrevisionen riktar också en rekommendation till Skolverket att ”använda sitt bemyndigande och arbeta fram en nationell mall för hur redovisningen av kommunernas bidragsbeslut till enskilda huvudmän ska se ut”. Även detta är en åtgärd som snabbt skulle kunna leda till förbättringar av hur skolpengsmodellen fungerar och därför bör regeringen snarast ge Skolverket i uppdrag att snarast använda sitt bemyndigande.

Riksrevisionen menar att utformningen av ett schablonbidrag i skolpengssystemet bör utredas grundligt och regeringen beskriver i skrivelsen sin avsikt att låta utreda frågorna vidare. Vi socialdemokrater delar alltså bara delvis den uppfattningen. Det kan finnas skäl att utreda vissa frågor vidare, men det finns också redan förslag och utredningar som adresserar de problem som Riksrevisionen pekar på. Därför anser vi socialdemokrater att regeringen skyndsamt borde lägga fram sådana förslag.

Reformer för en jämlik kunskapsskola utan vinstjakt

Behov av tröghetsmekanismer för att undvika orimligt snabb resursväxling mellan huvudmän

Riksrevisionens granskning visar att skolpengens storlek inte speglar de faktiska kostnaderna för att ta emot eller förlora ytterligare en elev. Även här bekräftar Riksrevisionens granskning tidigare utredningar. Eftersom förändringar i elevunderlaget i dag leder till snabba resursväxlingar och ekonomisk osäkerhet särskilt för kommunala skolor, behöver tröghetsmekanismer införas vid skolbyten. Eftersom skolpengen i dagens system följer eleven, ofta med omedelbar verkan, drabbas skolan som förlorar eleven omedelbart av minskade intäkter. Kostnaderna för lärare, lokaler och elevhälsa kvarstår däremot, vilket leder till behov av nedskärningar eller ytterligare resurstillskott som i sin tur föranleder höjd skolpeng. Utredningen om en likvärdig skola föreslog att skolbyten som huvudregel ska ske vid terminsstart samt att ersättningen för de elever som av olika skäl ändå behöver byta till en annan huvudmans skola under läsåret ska följa eleverna med två månaders fördröjning. Detta är förslag som bör övervägas för att ytterligare säkerställa att skolpengen fördelas likvärdigt.

Kommuner måste ha möjlighet att säga nej till friskoleetableringar

Kommuner har det lagstadgade samhällsansvaret för alla elevers rätt till en bra skola, men trots detta saknar man avgörande inflytande över skolans långsiktiga planering. Friskolekoncerner väljer ofta att etablera sig på platser med ett elevunderlag som skapar goda förutsättningar för vinstuttag, samtidigt som kommunala skolor drabbas av överkapacitet och stigande genomsnittskostnader. Samhället måste ha kontroll över var och när nya skolor etablerar sig. Riksrevisionens granskning visar att skolpengens utformning, inte minst när den kombineras med ny- och överetableringar av friskolor, leder till

en ineffektiv användning av skolans resurser. Vi socialdemokrater anser att reformer av skolpengen måste kombineras med att kommunerna får vetorätt mot etablering av friskolor.

Ökad likvärdighet och högre kvalitet kräver fler reformer

Riksrevisionens granskning omfattar enbart skolpengen. Men för att nå en ökad likvärdighet och bättre kvalitet i undervisningen krävs också andra reformer. Skolans fokus ska vara på bildning och kunskap, inte vinstjakt. Därför måste vinstuttag förbjudas.

Resurser spelar roll. Staten måste ta ett större ansvar för skolans finansiering. I vårt budgetförslag föreslog vi därför mycket högre generella statsbidrag till landets kommuner än regeringen och Sverigedemokraterna.

Resursfördelningen behöver i ökad utsträckning ske efter elevers behov. Därför måste det likvärdighetsbidrag för stärkt likvärdighet och kunskapsutveckling som den socialdemokratiskt ledda regeringen införde 2018 fortsätta att byggas ut och också breddas till gymnasiet. Det är ett statsbidrag som enligt Statskontorets utvärdering fått avsedd effekt, men som regeringen tyvärr stoppat utbyggnaden av i budgetpropositionen för 2023.

Staten behöver också genom Skolverket öka sin närvaro runt om i landet och fortsätta arbetet med nationella kvalitetssystem för att stärka kunskapsutvecklingen i skolorna. De kvalitetsdialoger som initierats av den socialdemokratiskt ledda regeringen men nu tagits bort i regeringens budget behöver fortsätta.

Ett rättvist skolval

Dagens skolval är tyvärr varken fritt eller rättvist. Vi socialdemokrater värnar allas möjlighet att välja skola, men i dag ser vi hur friskolornas orättvisa köer stänger ute elever och begränsar valfriheten för många föräldrar. Insynen i skolvalsköer måste öka så att friskolor inte kan välja de elever som de anser mest lönsamma. Barn ska kunna välja skola, men skolor ska inte kunna välja elever. Vi vill ha ett rättvist och transparent skolval där fler får chansen att välja skola och föreslår ett gemensamt offentligt administrerat skolvalssystem där både kommunala och fristående skolor ingår. Föräldrar och elevers önskemål om skolplats ska fortsatt vara styrande för skolplaceringar, men friskolornas egna och orättvisa kösystem ska avskaffas. Syskonförturen och rätten att få gå i en skola nära hemmet ska säkras så att familjer kan få en hållbar vardag.

Åsa Westlund (S)

Caroline Helmersson Olsson (S)

Linus Sköld (S)

Mats Wiking (S)

Aylin Fazelian (S)

Rose-Marie Carlsson (S)

Niklas Sigvardsson (S)